

Three cultural layer horizons were distinguished. The upper horizon, 0.9–1 m thick (layer 1), was created during 20th century earth-work. Horizon II, 70 cm thick (layer 2), dates to the 19th century. Horizon III, 90 cm thick (layer 3), dates to the early – second half of the 17th century.

Fragments of masonry and concrete foundations from the late 18th – early 19th centuries, late 19th – early 20th centuries, and second half of the 20th century were discovered. A fragment of a 17th century stove was recorded. Two late 17th – early 18th centuries wooden wells (sewage collectors) (Figs. 1, 2) were discovered. Signs of a wooden structures and a fragment of a wooden outbuilding dating to no later than the turn of the 17th century were recorded in the sterile soil layer (Fig. 3). Many of archeological finds from this time were found (Figs. 4–11).

0 ————— 3 cm

10 pav. Peilio rankena iš galvijo kaulo. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 10. A knife handle made from cow bone.

0 ————— 10 cm

11 pav. Puodas. R. Žukovskio nuotr.

Fig. 11. A pot.

ŽEMAIČIŲ KALVARIJA

Asta Gerbutavičiūtė

Žvalgomieji tyrimai Žemaičių Kalvarijoje

Žemaičių Kalvarija, arba Varduva, XIII–XVII a. viduryje vadinta Gardais. Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėta 1253 m., kai šioje vietoje buvo gynybinės reikšmės piliakalnis, gyvavęs XIII–XIV a. 1619 m. Gardų piliakalnyje pastatyta medinė koplyčia, kuriai 1636 m. suteiktos parapiinės bažnyčios teisės. 1637 m. bažnyčia su žemėmis abipus Varduvos upės bei kitais turtais atiduota į Gardus pakviesiems vienuoliams dominikonams. Netrukus kairiajame upės krante buvo pastatytas vienuolynas su bažnyčia, o 1639 m. aplinkinėse kalvose įrengta 19 koplytėlių, simbolizavusių kalvarijų kryžiaus kelius.

XVII a. viduryje smarkiai nukentėjusi nuo karo su švedais bei maro epidemijos, Žemaičių Kalvarija atsigavo XVIII a. II pusėje. Tuo metu po truputį pradėjo ryškėti netradicinio specifiko radialinio plano miestelio modelis. 1750 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia, o išaugus dominikonų turtams 1785 m. pradėtos ir mūrinės bažnyčios statybos, Varduvos upelio R krante atsirado prekybinė aikštė. XIX a. susiformavęs miestelio planas ir aplinkinis kraštovaizdis mažai pakitęs išliko iki šių dienų.

2013 m. Žemaičių Kalvarijoje (UK 17119) (Plungės r.) buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai bei archeologiniai žvalgymai. Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu iš viso ištirti 59 šurfai, bendras tyrimų plotas – 63,3 m². Tyrimai vykdyti 3 etapais Telšių, Alksnų, Alsė-

džių, Senkelio, Sedos, Kalnų, Pagardinio, Žvizdro kalno gatvėse bei Gardų aikštėje.

I etapo metu vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai saugomoje Žemaičių Kalvarijos miestelio dalyje, Telšių, Alksnų, Alsėdžių, Senkelio, Sedos ir Kalnų gatvėse. Gavus privačių sklypų savininkų sutikimus, jų valdose projektuojamų buitinių nuotekų tinklų įvadų vietose buvo tiriami žvalgomieji archeologiniai šurfai. I tyrimų etapo metu iširti 28 1x1 m² dydžio šurfai 1–28, bendras iširtas plotas – 28 m².

II etapo metu atlikti papildomi žvalgomieji archeologiniai tyrimai Pagardinio, Sedos, Alsėdžių, Senkelio ir Žvizdro Kalno gatvėse bei Gardų aikštėje. Šurfai buvo tiriami projektuojamų buitinių nuotekų tinklų šulinių bei įvadų (nuo magistralinių tinklų šulinių iki privačių gyventojų sklypų ribų) vietose. Saugomoje miestelio teritorijoje buvo iširtas vienas 1,6 m² dydžio šurfas ir 27 1x1 m² dydžio šurfai 29–56, bendras iširtas plotas – 28,6 m².

III etapo metu papildomų tyrimų vietose Pagardenio bei Žvizdro Kalno gatvėse, numatomų įrengti buitinių nuotekų šulinių bei įvadų iki privačių gyventojų sklypų ribų vietose buvo iširti 3 papildomi šurfai 57–59, bendras iširtas plotas – 6,7 m².

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu didžiojoje dalyje tirtų vietų fiksuoti 0,45–1,65 m storio vėlyvi XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai. Archeologiniu požiūriu vertingi kultūriniai sluoksniai aptikti šurfluose 1, 10, 12, 14–15, 18, 20–22, 44 (Telšių g. 1, Alksnų g. 7, Alsėdžių g. 4, 5, 6, 14, 24, 30, Senkelio g. 3, 5, Žvizdro Kalno g. 6). 0,45–1,5 m storio sluoksniai pagal juose aptiktus archeologinius radinius datuoti XVI–XVIII ir XIX–XX a.

Šurfas 1 tirtas Telšių g. 1, sklypo PV dalyje. 20 cm gylyje pasiektas 30–35 cm storio žvyringos pilkos žemės sluoksnis, kuriame rasta smul-

kių polichromine glazūra dengtų keramikos šukių, taip pat neglazūruotų žiestos bei apžiestos keramikos šukių, keletas smulkių gyvulių kaulų fragmentų. Po šiuo sluoksniu atidengtas 15–20 cm storio juodos žemės sluoksnis. Jo apačioje, apie 75 cm gylyje, pasiektas 15 cm storio drėgno rudo žvyro gruntas. 0,9–1,1 m gylyje atidengtas tamsiai pilkos žvyringos žemės sluoksnis. Šie kultūriniai sluoksniai datuoti XVII a. pabaiga.

Šurfas 10 tirtas Alsėdžių g. 4 PV dalyje. 25–40 cm gylyje pasiektas 35–55 cm storio pilkų žemių sluoksnis, fiksuotas iki 70–80 cm gylio. Po juo atidengtas 30–35 cm storio juodos žemės sluoksnis, kuriame rasta XVII–XVIII a. neglazūruotos apžiestos keramikos šukių, kaltinė vinis bei koklio fragmentas.

Šurfas 12 tirtas Alsėdžių g. 6 ŠR dalyje. 70 cm gylyje fiksuotas 80 cm storio juodos durpingos žemės sluoksnis su padrikais medienos fragmentais – buvusio drenažinio griovio vieta. Šiame sluoksnyje surinkta keletas radinių – vario lydinio saga, sagtelė, koklio kaklelio fragmentas bei kelios apžiestos keramikos šukės, viena jų – su bangelės ornamentu. Kultūrinis sluoksnis datuojamas XVI–XIX a.

Šurfas 14 tirtas Alsėdžių g. 14 ŠR kampe. 45 cm gylyje pasiektas 70 cm storio rudos žvyringos žemės sluoksnis, kuriame rasta žiestos keramikos fragmentų, molinės keptuvės kojelė. Po juo 1,15 m gylyje fiksuotas 50 cm storio molingas tamsiai pilkos žemės sluoksnis, kuriame rasta polichromine glazūra dengtų keramikos šukių, puodyninio koklio fragmentų, taip pat keli gyvulių kaulų fragmentai bei kaulinių šukų fragmentas. Sluoksnis, datuojamas XVI–XVIII a. pradžia, fiksuotas iki 1,65 m gylio (1 pav.).

Šurfas 15 tirtas Alsėdžių g. 5 ŠV dalyje. 45 cm gylyje po supiltiniu gruntu pasiektas

40–45 cm storio juodos žemės sluoksnis (jame rasta keletas keramikos šukių), kurio apačioje, 85–90 cm gylyje, užfiksuotas 5–10 cm storio degėsingas pilkos žemės tarp sluoksnis, pereinantis į 30 cm storio pilkos žemės sluoksnį. Šio sluoksnio paviršiuje, 1,2 m gylyje, ŠR šurfo kampe užfiksuota vidutinio stambumo akmenų koncentracija su degėsių dėme. Šiame sluoksnyje rasta keletas apžiestos keramikos šukių. Šurfo kultūrinuose sluoksniuose aptikti archeologiniai radiniai datuojami XVII–XIX a.

Šurfas 18 tirtas Alsėdžių g. 24 R dalyje. 1,25 m gylyje pasiektas 30 cm storio juodos žemės sluoksnis, kuriame rasta puodyninių-dubeninių koklių fragmentų ir apžiestos neglazūruotos keramikos šukių. Kultūrinis sluoksnis fiksuotas iki 1,55 m gylio, datuojamas XVI–XVII a.

Šurfas 20 tirtas Alsėdžių g. 30, PV sklypo dalyje. Po šurfo paviršių dengusiu 10 cm storio velėnos sluoksniu fiksuotas 30–35 cm storio juodos žemės kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikta apžiestos neglazūruotos keramikos ir

puodyninio-dubeninio koklio fragmentas. Kultūrinis sluoksnis pagal jame aptiktus archeologinius radinius datuojamas XVI–XVII a.

Šurfas 21 tirtas Senkelio gatvės pakraštyje, kalvoje ties sklypu 3. 25 cm gylyje po povėliniu gruntu fiksuotas 20 cm storio pilkų žemių sluoksnis, pereinantis į 40 cm storio juodos žemės sluoksnį, kuriame rasta keletas smulkių keramikos šukių su horizontalių linijų ornamentu bei glazūra, metalinis apkalėlis. Surinkti radiniai gali būti datuojami XVII a.

Šurfas 22 tirtas Senkelio g. 5 ŠR dalyje. Po povėliniu gruntu fiksuotas intensyvus 60 cm storio juodos žemės sluoksnis. Jame rasta XVI–XIX a. puodyninių-dubeninių koklių fragmentų, apžiestos keramikos šukių.

Šurfas 44 tirtas sklypo Žvizardo Kalno g. 6. 70 cm gylyje atidengtas buvusios koklinės krosnies padas. Krosnis buvo orientuota ŠR–PV kryptimi. Jos paviršiuje rasta dubeninių koklių

1 pav. Šurfe 14 aptikti archeologiniai radiniai. A. Gerbutavičiūtės nuotr.

Fig. 1. The finds discovered in test pit 14.

duženų, buitinės keramikos šukių ir apdegusio stiklo fragmentų. Kultūrinis sluoksnius datuotas XVI–XVII a.

Taip pat 2013 m. Žemaičių Kalvarijoje buvo vykdomi ir archeologiniai žvalgymai apie 700 m² plote, rekonstruojamoje **Telšių gatvės** atkarpoje, patenkančioje į saugomą teritoriją. Jų metu žemės judinimo darbų vietoje fiksuoti ankstesnių gatvės dangų klojimo metu supilto grunto sluoksniai bei povelėninių žemių gruntas gatvės kelkraščiuose. Archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnius nepasiektas.

The field evaluation in Žemaičių Kalvarija

In 2013, evaluations (59 test pits, a total of 63.3 m²) and surveys were conducted on Telšių, Alksnų, Alsėdžių, Senkelio, Sedos, Kalnų, Pagardinio, and Žvizardo Kalno Streets and Gardų Square in Žemaičių Kalvarija (Plungė District).

Only 0.45–1.65 m thick 19th–20th-centuries layers were recorded in the bulk of the excavated sites. Archaeologically valuable cultural layers were discovered in test pits 1, 10, 12, 14–15, 18, 20–22, and 44 (Telšių St. 1, Alksnų St. 7, Alsėdžių St. 4, 5, 6, 14, 24, 30, Senkelio St. 3, 5, Žvizardo Kalno St. 6). Based on the finds they contained, the 0.45–1.5 m thick layers date to the 16th–18th and 19th–20th centuries (Fig. 1).

A survey was conducted in a roughly 700 m² segment of Telšių Street under reconstruction. Fill soil layers from the laying of the earlier street's surface and subsoil earth at the street's curb were recorded at the earthwork site. No archaeologically valuable cultural layer was reached.

ŽIEŽMARIAI

Atas Žvirblys

Žaslių gatvė 6

2013 m. liepos–lapkričio mėnesiais Žiežmariuose (UK 17131) (Kaišiadorių r.), Žaslių g. 6, vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, kurių metu ištirti 7 šurfai ir 3 perkasos. Bendras ištirtas plotas siekia 52,9 m². Taip pat vykdyti archeologiniai žvalgymai 74 m² plote.

Nuo XV a. minimas Žiežmarių valsčius ir dvaras, o nuo 1497 m. Žiežmariai pradedami vadinti miesteliu. Miestelis buvo patogioje vietoje, prie kelio Vilnius–Kaunas. XVI a. Žiežmariai sparčiai plėtėsi, manoma, kad XVI a. pradžioje buvo pastatyta pirmoji medinė bažnyčia, XVI a. pradžioje ar II pusėje suteiktos Magdeburgo miesto teisės (Miškinis A., *Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai*, II knyga, V., 2005, p. 279–286). 1600 m. rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas taisyklingas miestelio centro planas ir keturkampė turgaus aikštė. 1600 m. sudarytame miestelio inventoriuje išvardytos 108 miestelėnų šeimos, miestelio aikštės ŠV šone (tyrimų vietoje) surašytos 5 valdos. Miestelio neaplenkė ir nelaimės. 1580 m. Žiežmariai degė du kartus, 1620 ar 1621 m. vėl kilęs gaisras nuniokojo bažnyčią ir dalį miestelio. Žiežmariai smarkiai nukentėjo per XVII a. vidurio karus ir 1657 m. maro epidemiją. Miestelis ne kartą nukentėjo ir vėlesniais laikais: 1702 m. jį nuniokojo švedų kariuomenė, vėliau, 1708–1711 m., siautė maro epidemija, o 1812 m. siaubė Napoleono armija.

1998 m. Žiežmariuose, Alyvų g. 4 sklype, archeologinius tyrimus vykdė D. Balčiūnas. Tyrimų metu archeologinių radinių nerasta